

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Розглянуто сутність фінансових резервів державного соціального страхування, здійснена їхня класифікація та проаналізована практика формування в Україні.

Ключові слова: фінансові резерви, державне соціальне страхування, аналіз.

Вступ

Одним із елементів фінансових ресурсів державного соціального страхування є фінансові резерви, які представляють собою грошові кошти, що свідомо вилучаються із обороту в державних цільових фондах і призначені для використання у непередбачуваних процесах суспільного відтворення [8, с. 9]. О. Д. Василик вважає, що «... це способи й форми створення та використання фондів фінансових ресурсів для фінансування заходів із локалізації впливу непередбачуваних обставин і підтримки... суспільного добробуту громадян» [2, с. 43]. Тому, функціональним призначенням резервів соціального страхування, на нашу думку є забезпечення стабільності надання суспільних послуг для тих осіб, які беруть безпосередню участь у цій сфері. Фінансові резерви соціального страхування визначаються нами як частина загальнодержавних фінансових резервів, які основним своїм призначенням повинні забезпечити стійкість системи державного соціального страхування. Пошук відповіді на запитання чи виконують дані резерви своє призначення в Україні визначає **актуальність** теми дослідження.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження практики формування фінансових резервів державного соціального страхування в Україні, визначення їхніх оптимальних розмірів.

Результати дослідження

Практика функціонування державних цільових фондів свідчить про утворення фінансових резервів у двох формах: оборотної касової готівки та залишку коштів на початок бюджетного періоду. Виходячи з цього, фінансові резерви соціального страхування розглядаються нами як поточні та перспективні.

Рис. 1. Склад фінансових резервів державного соціального страхування¹

¹ Складено на основі джерел [3, с. 17; 53]

Зокрема до поточних фінансових резервів відносимо оборотну касову готівку. Спираючись на ст. 14-1 Бюджетного кодексу України, вважаємо, що це та частина бюджету відповідного державного цільового фонду, яка формується на початок періоду на покриття тимчасових касових розривів для фінансування страхових виплат, соціальних послуг поточного місяця.

До перспективних фінансових резервів соціального страхування належить резерв коштів на забезпечення виконання завдань окремого виду страхування на довготривалий період. Зокрема, до них відносимо різницю між залишком коштів бюджету окремого державного цільового фонду та оборотною касовою готівкою

на кінець періоду. Іншими словами це вільний залишок коштів, який не підлягає вилученню й використовується на проведення видатків згідно з рішеннями відповідного правління державного цільового фонду. На відміну від інших видів соціального страхування, утворення резерву Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття в 2002–2007 рр. передбачалось законодавчо. Так, у 2002–2005 рр. передбачалось створення резервів, необхідних для фінансування матеріального забезпечення застрахованих осіб у розрахунку 15 календарних днів (у 2005 р. по страхуванню у разі безробіття 7 днів), а період 2006–2007 рр. відповідно 5 днів [1;3-7;9-11]. Проте у 2007 р. Конституційний Суд України визнав норму про утворення резервів як неконституційну, і в подальшому, вона перестала застосовувалась [12].

В табл. 1 представлено динаміку показників фінансових резервів соціального страхування у разі безробіття упродовж 2002–2010 рр.

Таблиця 1. Обсяги фінансових резервів соціального страхування у разі безробіття впродовж 2002–2010 рр., млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	361	476	282	106	248	235	304	304	267
Оборотна касова готівка	61	40	103	47	30	24	37	40	64
Всього резервів	422	516	385	153	278	259	341	344	331
Видатки ДССБ ²	1 477	1 920	2 432	2 525	2 928	3 584	4 753	5947	6857
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках ДССБ, %	24	24	11	4	8	6	6	5	4
Питома вага оборотної касової готівки у видатках ДССБ, %	4	2	4	1	1	0,7	0,8	0,7	0,9
Питома вага загальних резервів у видатках ДССБ, %	29	26	15	6	9	7	7	5	5
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	89	90	42	15	31	24	23	19	14
Оборотна касова готівка, днів	15	8	16	7	4	3	3	2	3

¹ Складено на основі джерел [1;3-7;9-11]

Подані у табл. 1 дані свідчать про постійне скорочення обсягів фінансових резервів державного соціального страхування у разі безробіття по Україні впродовж 2002–2010 рр. та до втрати їх питомої ваги у загальній структурі видатків відповідного Фонду соціального страхування. Зокрема, якщо у 2002 р. такі резерви були сформовані у обсязі 422 млн. грн., що складало 29% у видатках Фонду соціального страхування у разі безробіття, то у 2010 р. даний показник скоротився до 331 млн. грн. та 5% відповідно. Відмічаємо зменшення обсягів фінансових резервів по усьому складу – питома вага як залишків коштів на початок бюджетного періоду так і величина оборотної касової готівки скоротилася у 2010 р. порівняно із 2002 р. у п'ять разів. Такий стан зумовлений не рівномірною зміною таких факторів як розмір допомоги по безробіттю та кількість зареєстрованих безробітних. Зокрема, якщо кількість безробітних на кінець 2010 р. зменшилась порівняно із 2002 р. лише наполовину, то, на противагу цьому, за цей період спостерігалось зростання середнього розміру допомоги у зв'язку з безробіттям у 7 разів. Це зумовило потребу у все більшому фінансуванні матеріального забезпечення безробітних, і, як наслідок, формування резервів таких ресурсів у все менших масштабах.

Виразений у днях показник поточних фінансових резервів соціального страхування на випадок безробіття (оборотної касової готівки) засвідчив про відхилення його значення від нормативу. Особливо відчутно, це спостерігається упродовж 2006–2010 рр., коли він забезпечував фінансування видатків даного виду соціального страхування на 3–4 дні, замість передбачених 7 днів. Тим самим він досягнув свого критично мінімального рівня.

Аналіз складу та динаміку фінансових резервів державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням упродовж 2002–2010 рр. відображено у табл. 2.

Таблиця 2. Обсяги фінансових резервів соціального страхування соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням упродовж 2002–2010 рр., млн. грн. ¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	276	308	178	256	77	-47	212	223	-495
Оборотна касова готівка, факт	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Оборотна касова готівка, план	X	X	X	80	82	51	68	59	X
Видатки ДССТВП	2051	2626	3356	5075	7382	5255	7243	7837	7475
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках ДССТВП, %	13	11	5	5	1	-1	3	2,8	-6
Питома вага планових показників оборотної касової готівки у видатках ДССТВП, %	X	X	X	X	1,12	0,97	0,95	0,75	X
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	49	43	19	18	4	-3	11	10	-24
Оборотна касова готівка, днів	X	X	X	X	X	X	X	X	X

¹ Складено на основі джерел [1;3-7;9-11]

² ДССТВП – державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності

Як бачимо з табл. 2, за досліджуваний період не передбачалась оборотна касова готівка Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, хоча у 2005–2009 рр. це було визначено відповідними нормативними актами. На противагу, величина залишків коштів на початок бюджетного періоду характеризується різними тенденціями – скороченням обсягів до 2007 р. та збільшенням у 2008–2009 рр. Суттєве, на 200 млн. грн., зменшення резервів Фонду відбулось у 2007 р. – коли вони були використані на фінансування допомоги при народженні дитини. До цього призвело те, що повною мірою не була проведена компенсація із Державного бюджету України на фінансування даного виду допомоги. В умовах відсутності належної компенсації бюджетних коштів та суттєвого зменшення фінансових резервів Фонду державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами, зумовленими похованням, виплати допомоги при народженні дитини та допомоги для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку з 2007 р. були повністю переведені на бюджетне фінансування

через установи праці і соціального захисту населення місцевих органів влади. Такий крок дозволив у 2009 році сформувати Фонду залишок коштів у розмірі 223 млн. грн., що дорівнює 10 денній потребі у фінансуванні видатків по даному виду соціального страхування. Проте, у 2010 р. дана тенденція не знайшла свого подальшого продовження – фінансовий результат діяльності Фонду, який управляє коштами даного виду соціального страхування виявився від’ємним і «повторив» становище 2007 р.

Склад і динаміку фінансових резервів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2010 рр. відображено у табл. 3.

Таблиця 3. Обсяги фінансових резервів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань впродовж 2002–2010 рр., млн. грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	137	105	38	27	56	93	135	112	36
Оборотна касова готівка	X	18	18	13	X	X	X	X	X
Всього резервів	137	123	56	40	56	93	135	112	36
Видатки ДССНВ	1050	1273	1590	2021	2346	2977	3926	3533	4384
Питома вага залишку коштів на початок бюджетного періоду у видатках ДССНВ, %	13	9	3	2	2	3	3	3	1
Питома вага оборотної касової готівки у видатках ДССНВ, %	X	1	1	0,6	X	X	X	X	X
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	48	30	9	5	9	11	13	12	3
Оборотна касова готівка, днів	X	5	4	2	X	X	X	X	X

¹ Складено на основі джерел [1;3-7;9-11]

² ДССНВ – державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві

Величина фінансових резервів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань мала стійку тенденцію до щорічного скорочення. Водночас, оборотна касова готівка створювалася лише у 2003–2005 рр. в обсягах, що не перевищували 1% видатків досліджуваного Фонду. Стосовно залишку коштів на початок бюджетного періоду, то його величина мала тенденцію до скорочення у період 2002–2005 рр. та поступового зростання починаючи із 2006 р. Суттєве – на 70 млн. грн. –

скорочення величини даного резерву у 2004 р. пов'язане із тим, що за його рахунок відбулось погашення заборгованості шахтарям з регресних позовів та одноразової допомоги при втраті професійної працездатності, відповідно до частини другої статті 28 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік». Загальна сума погашеної заборгованості складала понад 200 млн. грн. У подальшому, поточний резерв у 2010 р. забезпечував 3 денну потребу у коштах соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Таблиця 4. Обсяги фінансових резервів державного пенсійного страхування за 2002–2010 рр., млн. грн.¹

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Залишок коштів на початок бюджетного періоду	532	1622	1828	623	2280	479	4334	3506	2228
Оборотна касова готівка	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Видатки Пенсійного фонду України	21118	25273	36182	65553	67054	95592	145537	165693	192282
Питома вага перспективних резервів, %	2	6	5	1	3	0,5	3	2	1
Залишок коштів на початок бюджетного періоду, днів	9	23	18	3	12	2	11	8	4
Оборотна касова готівка, днів	X	X	X	X	X	X	X	X	X

¹ Складено автором на основі джерел [1;3-7;9-11]

Як бачимо, обсяги фінансових резервів пенсійного страхування, на відміну від інших видів соціального страхування характеризуються неоднозначними тенденціями (табл. 4). Так, їх величина впродовж 2002–2010 рр. або стрімко скорочувалася – у 2005 р., 2007 р. та 2009–2010 рр., або збільшувалася – 2006 р. та 2008 р. Це є свідченням незбалансованості фінансових ресурсів пенсійного страхування та відсутності стратегії у їх використанні. Розглянуті нами фактори впливу на обсяги використання фінансових ресурсів пенсійного страхування, дозволяють зробити наступні припущення. Фінансування збільшених в кінці 2004 р. розмірів пенсій, призвело до необхідності використання наявних резервів – майже 2 млрд. грн., та залучення коштів Державного бюджету України. Тому у 2005 р. поточний резерв Пенсійного фонду скоротився на 1,5 млрд. грн., або на 15 денну потребу у видатках Фонду і в подальших роках уже суттєво не зростав.

Проте наявність такого джерела покриття видатків Пенсійного фонду України у 2005–2010 рр. як кошти державного бюджету, дає змогу припустити, що внутрішніх коштів для формування поточних резервів Пенсійний фонд немає, а самі вони є залишками невикористаних бюджетних коштів на початок року. Особливо яскраво це спостерігалось у 2009 р., коли за умови задекларованих 13 млрд. грн. коштів Державного бюджету України на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, його поточний резерв склав 3,5 млрд. грн. Ця величина забезпечила 8 денну потребу у видатках досліджуваного фонду.

На рис. 2 представлено динаміку денних залишків коштів на початок бюджетного періоду в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2010 рр.

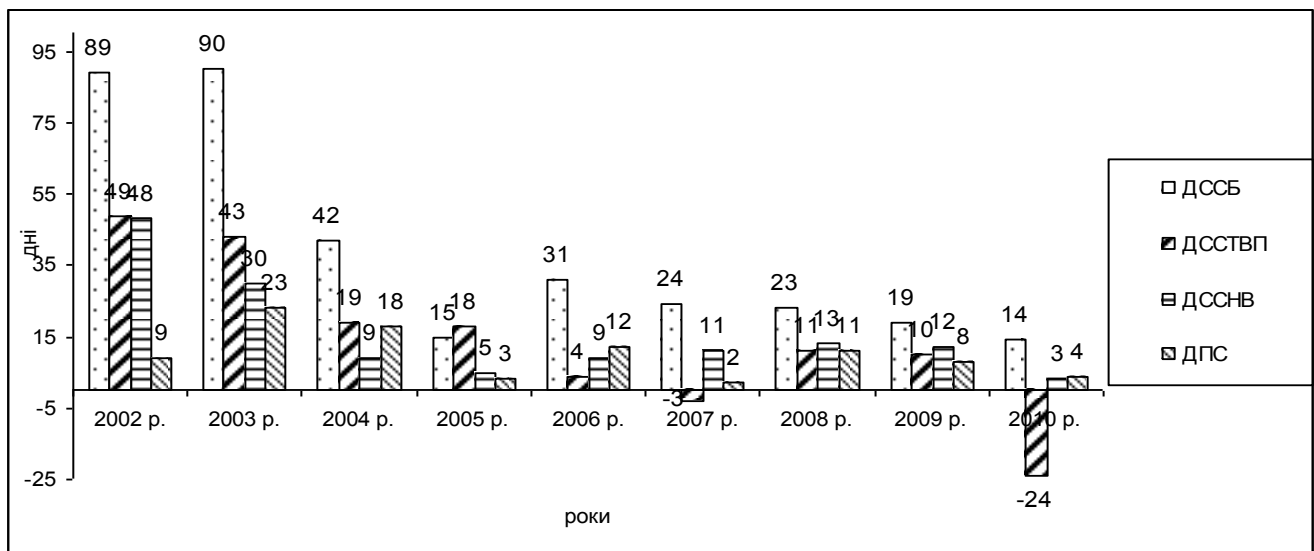

Рис. 2. Динаміка залишків коштів на початок бюджетного періоду в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2010 рр., дні ¹

¹ Складено автором на основі джерел [1;3-7;9-11]

² ДССБ – державне соціальне страхування на випадок безробіття

ДССТВП – державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності

ДССНВ – державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві

ДПС – державне пенсійне страхування

За даними наведеного рис. 2 бачимо, що найбільші залишки коштів на початок бюджетного періоду акумулювались по соціальному страхуванню на випадок безробіття, найменші – соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності. Загалом, щодо даного виду фінансових резервів, то упродовж 2002–2010 рр. спостерігається їхнє чотириразове скорочення практично по всіх видах державного соціального страхування.

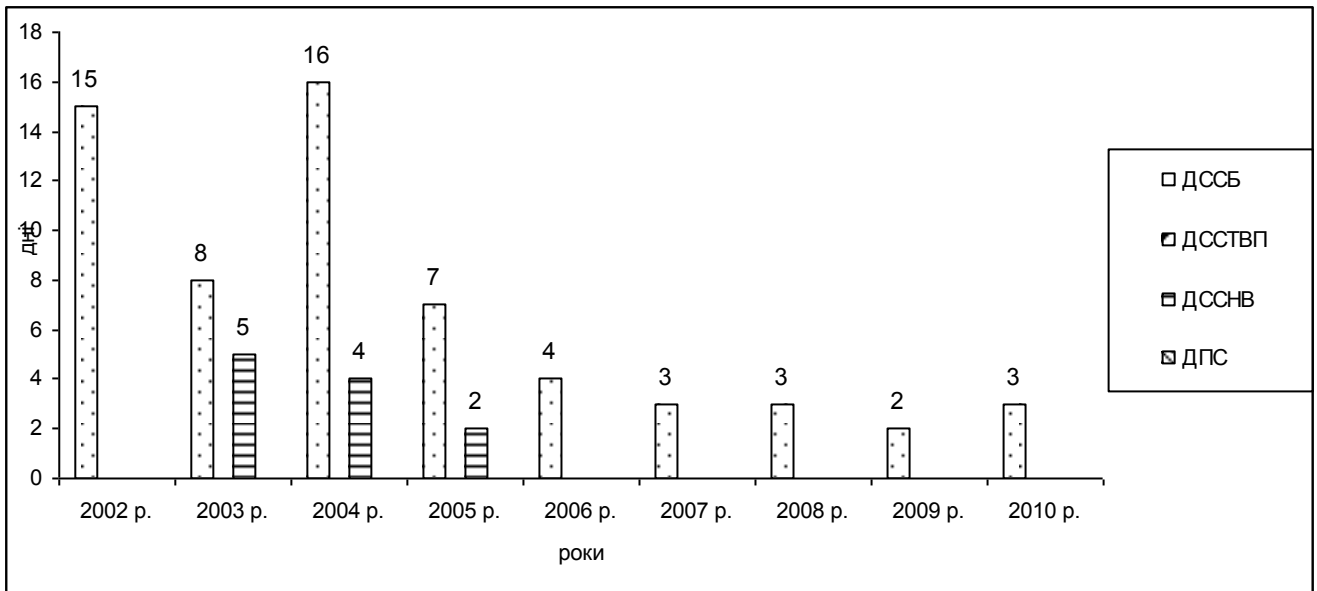

Рис. 3. Динаміка величини оборотної касової готівки в розрізі окремих видів соціального страхування впродовж 2002–2010 рр., дні ¹

¹ Складено автором на основі джерел [1;3-7;9-11]

² ДССБ – державне соціальне страхування на випадок безробіття

ДССТВП – державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності

ДССНВ – державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві

ДПС – державне пенсійне страхування

Як бачимо із рис. 3, зміна обсягів оборотної касової готівки характеризується тенденціями аналогічними зміні залишків коштів на початок бюджетного року – скорочення у 4 рази. Крім того, як форма резервування, оборотна готівка утворювалася не по всіх видах соціального страхування і не у всі роки упродовж аналізованого періоду.

Аналізуючи вище викладене, можна зробити висновок, що кроком, який дозволить збалансувати фінансові ресурси державного соціального страхування є необхідність запровадження єдиних вимог до формування фінансових резервів державних цільових фондів. Рис. 2 та рис. 3 свідчать про відсутність єдиних методологічних засад до формування фінансових резервів державного соціального страхування, що підтверджується різними їхніми обсягами, відсутності обов'язковості їх створення. Екстраполювавши положення статті 14-3 Бюджетного кодексу України пропонуємо, що розмір оборотної касової готівки не повинен перевищувати 2% видатків бюджету цільових фондів, тобто забезпечувати семиденну потребу на фінансування страхових виплат. При цьому, збереження розміру оборотної касової готівки на кінець періоду (року) має стати

обов'язковим. Запропоновані заходи нададуть можливість системі фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в державі набути більш керованої і чіткої побудови, дослідження яких бачиться нам як **перспективи подальших розвідок** у даному напрямку.

Список літератури

1. Бюджет Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на 2002–2009 роки [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : <http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/>

2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.

3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. – К., 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Мб RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.

4. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2002–2009 роки [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/>

5. Звіт про діяльність виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за 2010 рік http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=211426&cat_id=8974125&ctime=1306767638678

6. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2002–2009 роках [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/>

7. Звіт про страхову діяльність Фонду, використання страхових коштів у 2002–2009 роках [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view>

8. Зленко Н. П. Фінанси : курс лекцій / Н. П. Зленко, С. П. Крамарчук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – 114 с.

9. Інформація про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2010 рік http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article;jsessionid=1744C7D40CB3242534029587B1BF40E8?art_id=421960&cat_id=421951

10. Інформація про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України за 2010 рік http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=172721&cat_id=94750

11. Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України «Про бюджет Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України на 2010 рік» № 9 від 13.04.2010 [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/laws/resolutions-of-fond?rstart=5>

12. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп /2008 від 22 трав. 2008 р. [Електронний ресурс] / Конституційний Суд України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v010p710-08>.